YILDIZ SOCIAL SCIENCE REVIEW vol. 5 *no.* 1
https://doi.org/10.51803/yssr.595809

ULUSLARARASI GÖÇ VE KALKINMA: TEORİ VE GÜNCEL MESELELER

Fulya MEMİŞOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi, fulya.memisoglu@gmail.com

Celil YİĞİT

Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Öğrencisi, celil_y@hotmail.com

Başvuru Tarihi/Application Date: 23 Temmuz 2019
Kabul Tarihi/Acceptance Date: 14 Ekim 2019

ÖZET

Uluslararası göç ve kalkınma ilişkisinin ne tür çıkarımlar oluşturacağı uzun süredir akademisyenler ve politika uzmanları tarafından tartışılmaktadır. Ampirik ve kuramsal nitelikte olan çalışmalar genel itibariyle iyimser ve karamsar yaklaşımlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Özellikle 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin 2015 yılında kabul edilmesiyle birlikte, uluslararası göçün etkin bir şekilde yönetebilmesi için kalkınma odaklı bir perspektif geliştirilmesi gerekliliğini savunan iyimser yaklaşımlar önem kazanmıştır. Bu çalışma öncelikle uluslararası göç ve kalkınma arasındaki ilişkinin bu tartışmalar çerçevesinde nasıl şekillendiğini teorik ve ampirik veriler ışığında incelemeyi hedeflemektedir. Daha sonra uluslararası göç ve kalkınma ilişkisinin 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Küresel Göç ve Mülteci Mutabakatları gibi güncel uluslararası belgelerde nasıl ele alındığını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası Göç, Kalkınma, İyimser Yaklaşım, Kötümser Yaklaşım, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*

ABSTRACT

The implications of international migration-development nexus have long been debated by academics and policy experts in the field. Empirical and theoretical studies are generally divided into two groups as optimistic and pessimistic approaches. With the adoption of 2030 United Nations Sustainable Development Goals in 2015, in particular, optimistic approaches that emphasise the need for a development-oriented perspective have gained considerable prominence in order to manage global migration effectively. This study primarily aims to examine how the relationship between migration and development is played out in above-mentioned debates in light of theoretical and empirical data. It later assesses how the relationship between international migration and development is addressed in recently adopted international instruments such as the 2030 UN Sustainable Development Goals, Global Compact on Migration and Global Compact on Refugees.

Keywords: *International Migration, Development, Optimistic Approach, Pessimistic Approach, United Nations Sustainable Development Goals*

1. Giriş

Küreselleşmenin çok boyutlu süreçleriyle birlikte dünya genelinde giderek artan uluslararası göç hareketliliği, içinde bulunduğumuz çağın 'göçler çağı' olarak nitelendirilmesine yol açmıştır (Miller & Castles, 2008, s. 5). Küresel ölçekte gerçekleşen her türlü göç hareketi, göç alan ve göç veren ülkelerin ulusal egemenlik ve ulusal güvenliğini ilgilendiren bir konu olmanın ötesinde, uluslararası ilişkileri çok yönlü etkileyen ulus aşırı bir olguya dönüşmüştür. Öyle ki her geçen yıl uluslararası göçe katılan insan sayısındaki artış neticesinde toplam sayı 258 milyonu yakalamıştır (United Nations, 2017).

Günümüzde uluslararası göçü karakterize eden beş temel eğilimden[1] söz edilmektedir (Miller & Castles, 2008, s. 12-14). Birinci ve ikinci eğilimler, göçün küreselleşmesi sonucunda uluslararası göç eyleminin artması ve gittikçe daha fazla ülkenin, toplumun ve bireyin göç hareketlerinden etkilenmesidir. Üçüncü eğilim, göç hareketlerinin zorunlu, ekonomik gibi farklı göç türlerini içeren bir biçimde çeşitlenmesi ve karma göç akışlarının ön plana çıkmasıdır. Dördüncüsü ise, uluslararası kadın göçmen sayısının giderek artmasıyla birlikte uluslararası göçün toplumsal cinsiyet boyutunun önem kazanmasıdır. Son olarak, göçün siyasi boyutu kapsamında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde siyaset ve politikaların şekillenmesi üzerindeki artan etkisidir. Bu bağlamda, uluslararası göç küresel politikalar gündeminde giderek önem kazanan bir alan haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkelerin Eylül 2016 tarihinde oybirliğiyle kabul ettiği Göçmenler ve Mülteciler için New York Bildirisi'yle birlikte, göçün küresel yaklaşımlar ve ortak çözümler üretilerek ele alınması gerektiğinin uluslararası toplum tarafından somut olarak kabul edildiği – ancak hararetli siyasi tartışmaları da beraberinde getiren – yeni bir dönem başlamıştır. Göçmen ve mültecilerin insan haklarına saygı duyulması, devletlerarası işbirliği ve sorumluluk paylaşım mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi çeşitli konuların ele alındığı yaklaşık iki yıl süren çok taraflı müzakereler neticesinde, göç ve mültecilere ilişkin küresel ilkelerin belirlendiği iki farklı mutabakat Aralık 2018 tarihinde kabul edilmiştir.

Diğer bir taraftan, uluslararası düzeyde yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlerle birlikte, uluslararası göç, küresel politika alanında her geçen dönem daha da artan bir biçimde kalkınma olgusuyla ilişkilendirilmektedir. Bu karşılıklı ilişkiyi çözmeye yönelik akademik ve politik bakış açıları çeşitlenip, olgunlaşmaktadır. Özellikle 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SKH) 2015 yılında kabul edilmesiyle birlikte, uluslararası göçün etkin bir şekilde yönetebilmesi için kalkınma odaklı bir perspektif geliştirilmesi gerekliliği önem kazanmıştır. Nitekim hem 2030 SKH hem de New York Bildirisi uluslararası göçün kalkınmayı teşvik etme potansiyelini açıkça tanımaktadır (Newland, Migration, Development, and Global Governance: From Crisis toward Consolidation, 2019, s. 2-3). Ancak, göç-kalkınma ilişkisinde kanıta dayalı yaklaşımların ve uygulamaların devletler ve kamuoyu tarafından yeteri kadar bilinmemesi, kalkınma odaklı göç politikalarının uygulanması önünde engel teşkil etmektedir. Öte yandan, uluslararası göç sisteminde Türkiye gibi göç alan, göç veren ve transit konumda göçün her türlü akışını tecrübe eden ülkeler için, kalkınmaya duyarlı göç politikaları göçün yarattığı zorlukları fırsata çevirme imkânı tanımaktadır.

Nitekim çalışmanın genel amacı göç ve kalkınma üzerine süregelen başlıca kavramsal tartışmalar doğrultusunda; göç-kalkınma ilişkisinin yukarıdan-aşağıya ve aşağıdan-yukarıya bir perspektifin bileşeni olduğunu vurgulamaktır. Aynı şekilde bu çalışma, ulusal ve uluslararası karar alıcıların yön verdiği göç ve kalkınma gündeminin tek yönlü etkisine

[1] Göçün küreselleşmesi, göçün hızlanması, göçün farklılaşması, göçün kadınsallaşması, göçün siyasallaşması.

odaklanmak yerine, göçmenler ve yerel halkın da göç-kalkınma ilişkisine katkılarının dikkate alınması ve devletler tarafından desteklenmesi gerektiği iddiasını savunmaktadır.

Bu doğrultuda çalışma giriş (birinci bölüm) ve sonuç bölümleri dâhil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. İkinci bölüm, küresel göç eğilimlerindeki çeşitliliği göstermek amacıyla Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve BM bünyesinde yer alan diğer kuruluşların güncel göç raporlarında yer alan veriler üzerinden genel bir değerlendirme sunmaktadır. Üçüncü bölüm göç ve kalkınma ilişkisini irdeleyen başlıca kuramsal tartışmalara yer vermektedir. Dördüncü bölümde ise uluslararası göç ve kalkınma ilişkisinin 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Küresel Göç ve Küresel Mülteci Mutabakatları gibi güncel uluslararası belgelerde nasıl ele alındığı değerlendirilmektedir. Sonuç bölümünde ise göç ve kalkınma arasındaki ilişkiye farklı perspektiflerle derinlik kazandırılabileceği anlatılmaktadır.

2. Uluslararası Göçe Genel Bakış: Düzenli, Düzensiz ve Zorunlu Göç Açısından Küresel Göç Eğilimleri

Başta IOM, BMMYK ve BM bünyesinde yer alan diğer kuruluşlar olmak üzere, 2000'li yılların başından itibaren küresel düzeyde değişen göç eğilimlerini ve dinamiklerini çeşitli veriler doğrultusunda analiz eden uluslararası raporlar yayınlamaktadır.[2] Bu tür nicel verilerin uluslararası göçü niteliksel olarak da anlamaya katkıda bulunduğu ve böylece devletlerin göç alanında kapsamlı ve ihtiyaca yönelik politikalar geliştirebilmesi açısından önemli olduğu belirtilmektedir (Haas, ve diğerleri, 2018, s. 5). Nitekim bahsi geçen raporların 2016 ve 2017'de yaşanan gelişmelere ilişkin ortak bulgulardan temel bir tanesi, uluslararası göç yönetiminin küresel yaklaşımlar ve küresel çözümler üretilerek ele alınması gerektiği yönündedir.

Her ne kadar dünya genelinde hızla artan mülteci ve göçmen hareketlerinin özellikle yoğun göç alan ve geçiş ülkesi konumundaki ülkeleri orantısız bir şekilde etkilediği görülse de, bu durum uluslararası ilişkileri küresel ölçekte etkileyen siyasi, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana yerinden edilen insan sayısının 2016 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış olması, BM Genel Kurulu'nun göçmen ve mülteci hareketlerine yönelik ilk defa bir zirve düzenlemesine yol açmış ve bu zirve neticesinde 193 üye ülkenin oy birliğiyle Göçmenler ve Mülteciler için New York Bildirisi kabul edilmiştir. Bildiri göç konusunun ulusal bir kamu politika alanı olmasının ötesinde, öncelikle bir küresel politika meselesine dönüştüğünün somut olarak anlaşıldığı bir müzakere süreci başlatmıştır. Bu süreç sonucunda ortaya çıkan Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat (Küresel Göç Mutabakatı) ve Küresel Mülteci Mutabakatı belgeleri yasal bir bağlayıcılıkları olmamasına rağmen, göçe ilişkin uluslararası bir işbirliği çerçevesi ortaya koyması ve göç alan hiçbir devletin bu durumla tek başına karşı karşıya kalmaması adına yapılan bir girişim olması hasebiyle yine de önemli bir gelişmedir.

BM 2017 Uluslararası Göç Raporu'nda belirtildiği üzere, 2000 yılında 173 milyon olan uluslararası göçmen nüfusu, 2010'da 220 milyona yükselmiş, 2017'de ise dünya toplam nüfusunun yüzde 3,4'ünü oluşturarak 258 milyona ulaşmıştır (United Nations, 2017). Bu sayının yaklaşık yüzde 10'unu mülteciler ve sığınmacıların oluşturduğu tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, kadın göçmenler uluslararası göçmen nüfusunun yüzde 48'ini oluşturmaktadır; ancak bu durum bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Örneğin Avrupa ve Kuzey Amerika'da kadınların oranı erkek göçmenlerden yüksek olmakla birlikte, Afrika ve özellikle Batı Asya'da ise göçmenlerin çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır.

[2] Bu bölümde yararlanılan raporlarda kullanılan veriler, metodoloji ve eğilimlere yönelik detaylı açıklamalar, analizler ve kısıtlamalar için raporların tam metinlerine erişim linkleri kaynakçada verilmiştir.

Uluslararası göçmen nüfusunun yıllık büyüme oranı 2005-2010 ve 2010-2015 dönemleri arasında yüzde 2,9'dan yüzde 2,4'e düşmüş, 2015-2017 arasında ise yüzde 2'ye gerilemiştir. Yıllık büyüme oranındaki azalmaya rağmen, uluslararası göçün dünyada birçok bölgede nüfus büyümesine önemli katkıda bulunduğu, bazı bölgelerde ise nüfus azalmasını tersine döndürdüğü raporda dikkat çeken başlıklardan biridir. Dünyada 60 yaş üzeri nüfusun 962 milyondan 2,1 milyara yükseleceğine yönelik göstergeler, nüfus yaşlanmasının küresel ve terse çevrilemez bir gerçek olduğunun altını çizmektedir.

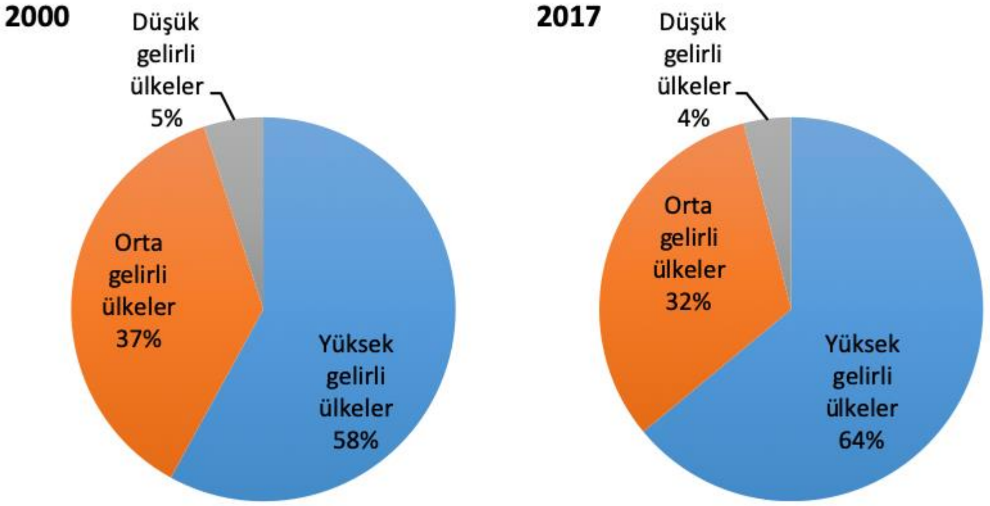
Uluslararası göçmenlerin dünya nüfusuyla karşılaştırmalı olarak demografik özellikleri incelendiğinde uluslararası göçmenlerin büyük çoğunluğunun çalışma yaşındaki kişilerden oluştuğu görülmektedir. Göçmen nüfusunun yüzde 74 gibi yüksek bir oranı 20-64 yaş grubunda yer alırken, bu oran dünya nüfusunda yüzde 57'dir. Bu durumdan uluslararası göçe kalkınma odaklı bir yaklaşımla çıkartılabilecek önemli bir sonuç, pozitif net göçün nüfusu yaşlanan ülkelerde nüfus yaşlanmasının uzun vadede yavaşlamasına katkı sağlayabileceği yönündedir. Demografik açıdan dikkat çeken bir başka husus, 20 yaş altı grubun toplam nüfus oranında yüzde 34, göçmenlerde ise yüzde 14'lük pay almış olmasıdır.[3]

2017'de uluslararası göçmenlerin yaklaşık üçte ikisi yüksek gelirli ülkelerde yaşamaktadır (Bkz. Grafik 1). Buna karşılık, toplam mülteci ve sığınmacı nüfusunun yüzde 82.5'ine ise gelişmekte olan bölgelerdeki ülkeler ev sahipliği yapmaktadır (Bkz. Grafik 2). Uluslararası göçmen nüfusunun bölgesel dağılımına bakıldığında, nüfusun yüzde 60'lık payının Asya (80 milyon) ve Avrupa'da yaşadığı (78 milyon), bu dağılımı sırasıyla Kuzey Amerika (58 milyon), Afrika (25 milyon), Latin Amerika ve Karayipler (10 milyon) ve Okyanusya (8 milyon) bölgelerinin takip ettiği görülmektedir. 2017'de dünyada en fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yapan ilk beş ülke, Amerika Birleşik Devletleri (50 milyon), Suudi Arabistan (yaklaşık 12 milyon), Almanya (yaklaşık 12 milyon), Rusya Federasyonu (yaklaşık 12 milyon), ve İngiltere (yaklaşık 9 milyon) olmuştur. Literatürde, göçmenlerin daha gelişmiş bölgeleri tercih etmesinin temel nedenleri arasında, ekonomik faktörlerin ve insani kalkınma seviyesinin bu ülkelere yönelik göçte belirleyici rol oynadığı belirtilmektedir. Başta bireysel kapasitelerini geliştirmek üzere, uluslararası göçmenlerin daha yüksek gelir, iş imkânları, eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmet alanlarında yüksek standartlar için bu bölgeleri tercih ettiği söylenebilir. Ancak, IOM 2018 Dünya Göç Raporu'nda vurgulandığı üzere, mevcut göç koridorlarının şekillenmesinde ekonomik şartlar, coğrafi yakınlık gibi yapısal etkenler belirleyici olduğu gibi; çatışma, insan güvenliği, toplumsal ve etnik bağlar, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi çeşitli faktörler de önemli rol oynamaktadır (International Organization for Migration, 2018).

Bölgelerarası göçün yanı sıra, bölge içindeki göç hareketlerinin yoğunluğu da göze çarpmaktadır. Örneğin, Asya'daki göçün büyük bir kısmı Asya içerisinde gerçekleşirken; Afrika'da bölge içerisinde gerçekleşen göç ile diğer bölgelere yönelik göç hemen hemen eşit orandadır. Bölgelerin kendilerine has göç dinamiklerinin değerlendirilmesi, özellikle uluslararası göç yönetiminin nasıl şekillenmesi gerektiğine yönelik tartışmalarda önem kazanmaktadır. IOM raporunda da belirtildiği üzere, uluslararası göç rejiminde Almanya, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin göç profillerinde hem göç veren hem göç alan ülke olma konumları ön plana çıkarken, benzer dinamikler bölge içi göçler nedeniyle Sudan, Güney Sudan, Kongo ve Irak gibi ülkelerde de geçerlidir.

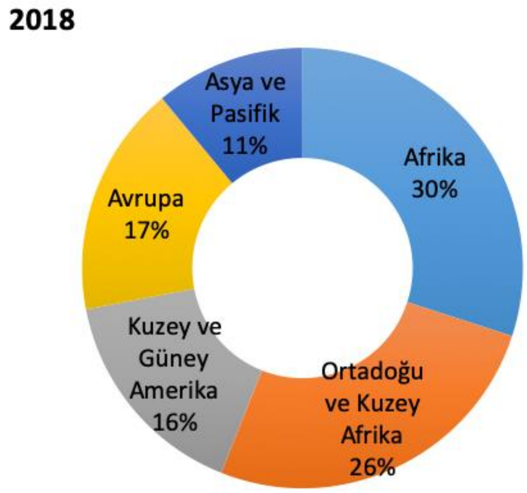
[3] BM 2017 Uluslararası Göç Raporunda göçmenlerle ilgili verilerde 20 yaş altı grubun olması gerekenden daha düşük seviyede temsil edilmiş olmasının mümkün olduğu, bu durumun da göçmenlerin yerleştikleri ülkelerde doğan çocuklarının ulusal verilerde genellikle uluslararası göçmen kategorisinde yer almaması gibi etkenlerden kaynaklı olabileceği ifade edilmiştir. Bkz. (United Nations, 2017, s. 17)

Grafik 1. Uluslararası göçmen barındıran ülkelerin gelir gruplarına göre yüzdesi (2000 ve 2017)

Kaynak: (United Nations, 2017)

Grafik 2. Dünyada yerinden edilmiş kişilere ev sahipliği yapan bölgelerin yüzdesi

Kaynak: (UNHCR, 2018)

Zorunlu göç nedeniyle uluslararası sınırları geçen ya da ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı küresel olarak artmaya devam etmektedir. 2000 yılında yaklaşık 16 milyon olan mülteci ve sığınmacı nüfusunun, 2016 yılında 25.9 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir (United Nations, 2017). BMMYK tarafından rekor seviyede kabul edilen bu artışın, özellikle 2014 yılında yüzde 20'lere yükseldiği, 2016'da ise yüzde 7'ye gerilediği görülmektedir. Kadınlar toplam mülteci nüfusun yüzde 49'unu oluşturmaktadır. Mülteci nüfusunun yaklaşık yüzde 51'i ise 18 yaş altındadır. UNICEF raporları özellikle refakatsiz göçmen ve mülteci çocuk sayısının 80 ülkede 2010'dan 2016'ya 5 kat artarak 300,000'e ulaştığına vurgu yapmakta ve bu kırılgan grubun insan ticareti ve çeşitli istismar türlerine karşı hassasiyetlerinin arttığına dikkat çekmektedir (UNICEF, 2017).

Dikkat çeken bir başka husus, dünya genelinde toplam mülteci nüfusunun yaklaşık üçte ikisinin uzun süreli zorunlu göçmen statüsünde bulunan kişilerden oluştuğudur ve bu durumdaki insanların %60'ı şehirlerde yaşamaktadır. Dünyada en fazla zorunlu göçmene ev sahipliği yapan ilk beş ülke ise, Türkiye (3.6 milyon), Ürdün (2.9 milyon), Filistin Devleti/Filistin Ulusal Yönetimi (2.2 milyon), Lübnan (1.6 milyon) ve Pakistan'dır (1.4 milyon) (UNHCR, 2018). Rakamlardan da anlaşılacağı üzere mülteci nüfusunda en çarpıcı artışı yaşayan ülke Türkiye'dir. Öyle ki 2000 yılında 3000 civarında zorunlu göçmene sahip olan Türkiye; son raporlara göre 3,6 milyon zorunlu göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Sayılardaki artışların söz konusu bölgedeki güvenlik sorunlarıyla da doğru orantılı olduğu gözlemlenebilmektedir. Artan mülteci nüfusuyla birlikte, BMMYK tarafından mültecilerin korunmasına yönelik kalıcı çözümler olarak tanımlanan gönüllü geri dönüş, üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilme ve ilk sığınma ülkesine yerel entegrasyon gibi alanlarda yetersizlikler göze çarpmaktadır. Her ne kadar 2012-2017 yılları arasında yaklaşık yarım milyon zorunlu göçmen ülkelerine gönüllü geri dönmüş olmasına rağmen, bu rakam toplam zorunlu göçmen nüfusunun yüzde 5'inden azını oluşturmaktadır (Migration Data Portal, 2019). 2018 yılında ise 70.8 milyon toplam zorunlu göçmenin sadece 2,9 milyonu kendi ülkelerine geri dönmüşlerdir (UNHCR, 2019). Diğer bir deyişle 2018 yılındaki toplam zorunlu göçmenlerin sadece % 4'ü evlerine geri dönebilmiştir.

Zorunlu göçün bir başka boyutu olan ülke içinde zorla yerinden edilmiş kişilerin de durumlarına yönelik kapsamlı verilerin yer aldığı BMMYK 'Küresel Eğilimler: Zorla Yerinden Edilme 2018'da raporuna göre, dünya genelinde zorla yerinden edilmiş kişilerin sayısı 70.8 milyona ulaşmıştır. Bu rakamın yaklaşık 41.3 milyonunu ülke içinde yerinden edilmiş kişiler oluşturmaktadır. Başta Suriye olmak üzere, Irak, Yemen, Sudan, Güney Sudan, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti gibi ülkelerde yaşanan krizler nedeniyle, özellikle 2012 ve 2015 yılları arasında ülke içindeki zorunlu göçmenlerin sayısında da ciddi bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Ülke içinde zorla yerinden edilmiş insanların menşe ülkelerine göre zorunlu göçmen kategorisinde en büyük üç grubu ise Kolombiyalılar (8 milyon), Suriyeliler (6.1 milyon) ve Kongolular (4.5 milyon) oluşturmaktadır (UNHCR, 2019).

Düzensiz göç akışlarını anlamaya yönelik küresel ve bölgesel veriler ise oldukça sınırlıdır. Düzensiz göçmenler geldikleri ülkede kalmak için yasal hakları bulunmadığı ve sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya oldukları için çoğu zaman fark edilmeden yaşamaya çalışırlar ve bu durum sayılarının tespitini de bir hayli zorlaştırmaktadır (Migration Data Portal, 2019). Yapılan tahminlerin düzensiz göçmen stoklarına göre hesaplandığının ifade edildiği IOM raporlarına göre, 2010 yılında dünya genelinde en az 50 milyon göçmenin düzensiz statüde olduğu öngörülmüştür (International Organization for Migration, 2015). Düzensiz göç, hem göçmenler açısından, hem de kaynak, transit ve hedef ülkelerin hükümetleri için çeşitli zorluklar ve riskler barındırmaktadır. Düzenli ve güvenli göç kanallarının sınırlı olması, uluslararası koruma sisteminin yetersizlikleri nedeniyle sığınmacıların da düzensiz göç yollarına sıklıkla mecbur kalması, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti şebekelerinin düzensiz göçmenlerin hassasiyetlerini istismar etmesi gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Düzensiz göçün dinamik yapısı ve ölçülebilirliği zor bir olgu olması, düzensiz göçle yakından ilintili olan göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi küresel sorunların da net verilere dayanılarak uluslararası ölçekte tespitini ve bu sorunlarla mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Dünyanın birçok bölgesinde, göçmen kaçakçıları düzensiz göç sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelerek, devletlerin sınırlarını yönetme kabiliyetini azaltmakta, göçmenleri tehlikeli göç rotalarına yöneltmekte ve bu durumdan büyük kazançlar elde etmektedirler. IOM Kayıp Göçmenler Projesi kapsamında, 2014 yılından günümüze 31,000'den fazla göçmenin riskli düzensiz göç rotaları neticesinde hayatını kaybettiği veya kaybolduğu belirtilmektedir

(Missing Migrants, 2019). EUROPOL verilerine göre, 2015 yılında AB'ye düzensiz göç rotalarıyla ulaşan bir milyondan fazla göçmenin yüzde 90'dan fazlasının, yolculukları esnasında göçmen kaçakçılarından yardım aldığı saptanmıştır (EUROPOL, 2016). EUROPOL bünyesinde yer alan Avrupa Göçmen Kaçakçılığı Merkezi'nin 2017-2018 faaliyet raporunda ise 2017 yılında bu sayı düşmüş ve 204,719 göçmenin yasadışı yollarla Avrupa'ya giriş sağladığının tespit edildiği ifade edilmektedir (EUROPOL, 2018). Göçmen kaçakçılığı şebekelerinin ise dünya genelindeki düzensiz göç hareketlerinden yıllık 6,8 milyar Dolar kazanç sağladıkları tahmin edilmektedir (UNODC, 2018).

Düzensiz göç olgusuyla ilişkilendirilen bir diğer önemli küresel sorun ise insan ticaretidir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) 2016 ve öncesi yılları kapsayan 2018 Küresel İnsan Ticareti raporunda, dünya genelinde 30 ana insan ticareti rotası ve sadece 2016 yılında 2.5 milyon insanın bu rotalarla kaçırıldığı tespit edilmiştir (UNODC, 2018). İnsan ticaretinden elde edilen gelir ise 150 milyar doları aşmıştır. İnsan ticareti mağdurlarının menşei ülkeleri ise çoğunlukla gelişmiş ekonomiye sahip ülkeler ve AB ülkeleri olmuştur (ILO, 2014). Tespit edilen mağdurların yüzde 79'unu kadın ve çocukların oluşturduğu, ancak son yıllarda zorla çalıştırılan erkek mağdur sayısında da artış olduğu gözlenmektedir (UNODC, 2016). İnsan ticareti ülke sınırları içerisinde de gerçekleşebilmektedir ancak dünya genelinde artan ve çeşitlenen düzensiz göç hareketleriyle birlikte, sorunun küresel boyutuyla mücadelesi gittikçe önem kazanmaktadır. Nitekim BM 2030 "Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi" kapsamında modern köleliği ve insan ticaretini sona erdirmek, zorla çalıştırmayı ortadan kaldırmak, çocukların askere alınmaları ve asker olarak kullanılmaları da dâhil çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını güvence altına almak için acil ve etkili önlemler alınması ve 2025'e kadar çocuk işçiliğinin her türünün sona erdirilmesine yönelik hedefler yer almaktadır. Ancak, konunun küresel ölçekte ne denli büyük olduğunu, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), IOM ve Walk Free Vakfı tarafından 2017 yılında yayınlanan Modern Kölelik üzerine Küresel Tahminler Raporu'nda yer alan veriler göstermektedir. Rapora göre, dünya genelinde yaklaşık 25 milyon kişinin zorla çalıştırıldığı, 15 milyon kişinin ise zorla evlendirildiği, böylece 40 milyonu aşan bir nüfusun modern kölelik mağduru olduğu belirtilmektedir (ILO, 2017).

Uluslararası göç ve kalkınma ilişkisi açısından önem arz eden uluslararası göçmenlerin işgücüne katılımına yönelik eğilimlere bakıldığında, mevcut verilerin yüksek oranda düzenli statüdeki göçmenlerin durumunu yansıttığı görülmektedir. ILO'nun Göçmen İşçiler Küresel Tahminleri başlıklı raporuna göre, 2017'deki 258 milyon olan göçmen nüfusunun yaklaşık 164 milyonunu göçmen işçiler oluşturmaktadır (ILO, 2018). Bu rakamın 96 milyonunu (%58,4) erkek ve 68 milyonunu (%45,8) da kadınlar oluşturmaktadır. Ancak bu verilere göre göçmen ve göçmen olmayan insanların işgücündeki payları karşılaştırıldığında erkeklerin oranları hemen hemen aynı iken (göçmen erkek %75,5, göçmen olmayan erkek %75,2), göçmen kadınlar ile göçmen olmayan kadınların işgücüne katılımı arasında büyük bir fark vardır. Buna göre göçmen kadınların işgücüne katılma oranları %63'ü bulurken, göçmen olmayan kadınların işgücüne katılma oranı %48'de kalmıştır. Yine dünyada kadın göçmen ev işçilerinin en yoğunlukla çalıştığı bölgeler başta Güneydoğu Asya ve Pasifik olmak üzere, Kuzey, Güney ve Batı Avrupa ve Arap Devletleridir. Öte yandan, aynı rapor toplam göçmen işçilerin %60.8'i gibi büyük orandaki kesiminin Kuzey Amerika, Kuzey, Güney ve Batı Avrupa ve Arap ülkelerinde toplandığını göstermektedir.

Raporda yer alan veriler çerçevesinde, uluslararası göçmenlerin işgücüne katılımından hem kaynak, hem hedef ülkeler hem de göçmenler açısından maksimum fayda sağlanabilmesi için, dikkate alınması gereken bazı hususlar şunlardır:

- İşgücü göçünün bölgeler ve sektörler arasındaki farklı dinamikler ele alınarak incelenmesi gerekmektedir.

- Düzensiz göçmenler, zorunlu göçmenler ve herhangi bir nedenden dolayı kayıt dışı çalışan göçmenlerin işgücüne katılımına yönelik veri eksikliği giderilmelidir.
- Toplumsal cinsiyet bakış açısı ile hem kadın hem de erkek göçmenlerin hassasiyetleri, işgücüne katılımda karşılaştığı zorluklar ele alınmalıdır. Başta ev işçisi kadın göçmenler olmak üzere daha az görünür sektörlerde çalışan göçmenlerin hassasiyetleri ayrıca incelenmelidir.

Yukarıda bahsi geçen raporlar ve veriler göçmenlerin büyük çoğunluğunun işgücüne katıldığını göstermektedir. İlerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere, göç hareketi ister kalıcı/geçici nitelikte ister zorunlu/ekonomik nedenlerle gerçekleşmiş olsun, göçmenler her hâlükârda göç ettikleri ülkelerin ekonomilerine katkıda bulunmaktadırlar. Bunun en bariz örneklerinden biri de 1961 tarihli Türk-Alman İşgücü Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle başlayan Türkiye'den Almanya'ya yönelik işgücü göçüdür. Alman hükümetinin talebiyle gerçekleşmiş söz konusu bu göçte Almanya göçmenlerin ülke ekonomisine katkı yapacağı düşüncesiyle bir stratejik yol izlemiştir (Ünver, 2003, s. 187). İşgücü göçünün başta geçici nitelikte olmasından dolayı Almanya o dönemde Türkiye'den gelen göçmenlerin 'sosyalizasyonuna' yönelik herhangi bir politika uygulamamış, ekonomik gereksinimler ön planda tutulmuştur (Ünver, 2003, s. 189-91). Ancak ilerleyen yıllarda göçmenlerin ekonomiye olumlu katkılarının kabul edilmesiyle uzun süreli çalışma hakkı ve aile birleşimlerine yönelik kısıtlayıcı uygulamalar sona erdirilerek, göçmenlerin hem sosyo-ekonomik hem kültürel açıdan daha kalıcı bir hayata geçişi sağlanmıştır (Ünver, 2003, s. 194). Nitekim işgücüne katılımın göçmenler üzerinde etkilerini inceleyen çalışmalar sosyal entegrasyonun başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için göçmenlere öncelikle yasal çalışma hakkı verilmesinin önemini vurgular (Council of Europe, 1997; Ager ve Strang, 2004; Ager ve Strang, 2008). Çalışma hakkı göçmenlerin ekonomik bağımsızlığını kazanmasının yolunu açmakla birlikte, onlara geleceklerini planlama fırsatı sunması, dil ve mesleki becerilerini geliştirmesi, ev sahibi toplulukla ilişkilerini güçlendirmesi ve yerel ekonomiye katkıda bulunabilmeleri için elverişli zemini hazırlamaktadır (Ager ve Strang, 2008, s. 170-71).

3. Uluslararası Göç-Kalkınma İlişkisi Üzerine Kuramsal Tartışmalar

Uluslararası göç ve kalkınma ilişkisi üzerine akademik tartışmalar ve politik söylemler zaman zaman karamsar, zaman zaman iyimser yaklaşımların etkisinde kalmıştır (Haas, 2010; Portes & DeWind, 2008; Aktaş, 2014). Buna ek olarak, göç ve kalkınma odaklı çalışmaların uluslararası göç kuramlarından ayrı bir şekilde geliştiği görülmektedir (Haas, 2010, s. 228). Ancak bu durum göç ve kalkınma ilişkisine özel değildir; göç sürecinin karmaşık ve çok yönlü doğası birbirinden ayrı geliştirilmiş ve farklı disiplinlerden beslenen çok sayıda kuramın ortaya çıkmasına yol açmıştır (Massey, ve diğerleri, 2014).[4]

İlk olarak 1950'li ve 1960'lı yıllarda yaygın kabul gören iyimser yaklaşım göçün eşitsizliğin azaltılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için uzun vadeli potansiyel bir araç olduğunu ileri sürer (Portes & DeWind, Rethinking Migration: New Theoretical and Empirical Perspectives, 2008, s. 20). İyimser yaklaşım içerisinde: işlevselcilik, neo-klasik, modernizasyon, kuzey-güney transferi, beyin gücü, eşitlikçilik, yatırımcılık gibi görüşler bulunmaktadır (Haas, 2010, s. 24).[5] İyimser yaklaşım hem iç göç hem de uluslararası göçün analizini içerir. Örneğin, iyimser yaklaşımın bir parçası olarak kabul edilen neo-klasik göç teorisine göre kırsaldan kente göç ekonomik kalkınmanın temelini oluşturmaktadır (Todaro, 1969, s. 139). Öte yandan iyimser yaklaşım, meselenin uluslararası boyutunda ise göçün

[4] Uluslararası göç kuramları için kapsamlı bir değerlendirme için bkz. (Massey, ve diğerleri, 2014)
[5] Kavramlar yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiştir.

ekonomik gelişmeye ve göç alan ülkedeki beyin gücünü arttırdığını[6] iddia etmektedir (Haas, 2006, s. 12).

Diğer bir yaklaşım ise 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan karamsar yaklaşımdır. Karamsar yaklaşım yine iyimser yaklaşım gibi içerisinde farklı görüşlerin olduğu teorik değerlendirmelere sahiptir. Bunlar, yapısalcı, Neo-Marksist, çözümlenme, güney-kuzey transferi, beyin göçü, eşitsizlik, tüketim ve bağımlılıktır (Haas, 2010, s. 24). Bunların arasında ilk görüşlerden biri olan yapısalcı görüş, temelde göçü, yoksulluktan ve sefaletten kaçış olarak görmektedir (Haas, 2010, s. 26). Konunun göç ve kalkınma ile bağlantısını ise zaten yoksulluk içinde bulunanların gittikleri ülkeye ne gibi bir faydaları olacağını tartışmaya açmasıyla kurmaktadır. Böylelikle göç-kalkınma ilişkisine yönelik karamsar yaklaşımın temel varsayımı göçü azgelişmişliğin sadece bir belirtisi olarak değil aynı zamanda kalıcılaşmasına neden olan bir faktör olarak değerlendirmesi olmuştur. Örneğin, Portes ve Ross (1976, s. 396-397) 1962-66 yıllarını inceledikleri çalışmalarında Latin Amerika ülkelerinin büyük miktarlarda yurt dışına kalifiye insan ihraç ettiğini ampirik verilerle göstermektedirler. Haliyle bunun da özellikle sağlık sektöründe önemli sorunlara yol açtığını dile getirirler. 1970'li ve 1980'li yıllarda etkili olan ve yukarıda da belirtildiği üzere, yapısalcı teoriyle ilişkilendirilen bu yaklaşım, özellikle beyin göçünün yoksul ülkelerde azgelişmişliği ve dengesiz büyümeyi tetiklediğini; yoksul ülkelerin bağımlılığını arttırdığını savunur (Aktaş, 2014, s. 38). Yine aynı dönemde bağımlılık teorisyenleri işçi göçlerinin göç veren ülkelerin kalkınmalarını sekteye uğrattığını iddia etmekteydiler (Carling, 2008, s. 45). Castles ve Delgado-Wise (2008, s. 8-9) 1970'li yıllarda karamsar yaklaşımın daha ön plana çıkmasında dünya genelinde artan sosyal eşitsizliğin rolüne dikkat çekerken, uluslararası göçün bu yıllardan itibaren hem küreselleşmenin ve sosyal dönüşümün bir parçası olarak hem de kendi başına toplumları dönüştüren bir güç olarak giderek öneminin arttığına vurgu yaparlar.

Aralarındaki temel kavramsal ayrışmalara rağmen Portes (2008, s. 19-21) her iki bakış açısının mutabık kaldığı birtakım ortak çıkarımların da bulunduğuna dikkat çeker. Bunlara kısaca değinmek gerekirse, bir başka ülkeye yerleşmenin göçmenlere ve ailelerine ekonomik açıdan çoğu zaman faydalı olduğu aksi takdirde göç eylemini zaten gerçekleştirmeyecekleri; göç akışlarının çoğu zaman göç alan ülkelerdeki işverenler tarafından istenilen ve talep edilen bir durum olduğu; ulus aşırı göçmen kuruluşların kendi ülkelerine yönelik yaptıkları yardımların yerel topluluklara özellikle altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi açısından katkıda bulunduğu; ulusal düzeyde göçmen işçi ihraç eden ülkeler için göçmen dövizlerinin temel bir yapısal kaynak olduğu yönündedir. Öte yandan, göçmen dövizlerinin tek başına bir ülkeyi ekonomik açıdan kalkındırmaya yettiğine yönelik herhangi bilinen bir örnek olmadığı; göçmenlerin kendi ülkelerine yaptıkları yatırımların ülkenin ulusal ekonomik büyümesi üzerinde mütevazı bir etki yarattığı; göçmen dövizlerinin birçok alanda olumlu etkisi olmasına rağmen göç hareketinin aynı zamanda göç veren ülkelerin nüfusunun azalmasına yol açtığı; göç veren ülke hükümetlerinin ulusal kalkınmayı başka yöntemlerle de teşvik etmedikleri sürece göçün çoğunlukla göç eden ailelerin işsizlik ve mali sıkıntılarına kısa vadeli çözüm sağladığı ortak çıkarımlar arasındadır.

1990'lı yıllar ve onu takip eden 2000'in ilk yılları, iyimser yaklaşımların yeniden rağbet görmeye başladığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunda büyük oranda uluslararası siyasetteki önemli gelişmelerin payı olduğu düşünülebilir. Öyle ki Soğuk Savaş bitmiş, dünya artık güvenlik temelli politikalardan ziyade normatif açılımlara yönelmiştir. Demokrasi, insan hakları ve özgürlükler küreselleşmeyle birlikte devletlerin temel söylemleri haline gelmiştir. Avrupa Birliği, devletlerarasındaki sınırların ortadan kaldırılabileceğine dair umutları yeşertmiştir. Bu gibi gelişmeler sadece göç ve kalkınma ilişkisine değil, genel

[6] Hein De Haas'ın "Brain Gain" olarak vurguladığı yaklaşım bu çalışmada "beyin gücünü arttırmak" olarak Türkçeleştirilmiştir.

anlamda göç ve göçmenliğe karşı daha ılıman yaklaşımları kabullenmeyi sağlamış ve iyimser yaklaşım yeniden öncelik kazanmıştır.

Diğer taraftan De Haas bunu ekonomik verilerle açıklamaya çalışır. Ona göre, uluslararası toplumun göç-kalkınma ilişkisine yönelik ilgisinin artması, göçmen dövizlerindeki artışla başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelere gönderilen göçmen havaleleri 1990'larda 31.1 milyar dolar iken 2000 yılında 76.8 milyar dolara ulaşmıştır (Haas, 2007, s. 7).

Bir başka ekonomi temelli anlayış Taylor'da bulunur. "İşçi göçünün yeni ekonomisi" olarak adlandırdığı teorisine göre karamsar yaklaşımın tersine kendi teorisinin işçi göçlerinin gelir artışına, yeni ekonomik gelişim dinamikleri oluşturmaya ve yatırım ve üretim kısıtlamalarını ortadan kaldırdığını iddia ettiğini dile getirmektedir (Taylor, 1999, s. 63). Nitekim günümüzde, göçün uygun politikalarla desteklendiği sürece hem hedef, hem de kaynak ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye ve kalkınmaya pozitif katkısı olduğu yaygın olarak kabul görmektedir (Haas, 2010).

Eylül 2016'da gerçekleşen ve New York Deklarasyonun kabul edildiği BM Göçmenler ve Mülteciler zirvesinde, üye devletler tarafından 2016 yılında 413 milyar Amerikan Dolarına tekabül eden göçmen dövizlerinin ulusal kalkınma ve dünya ekonomisi açısından önemi vurgulanmış; 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda döviz transferlerinin daha ucuz, hızlı ve güvenli olarak gerçekleşebilmesi için adımlar atılması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda, göçmenlerin yerleştikleri yeni ülkelerde kritik işgücü açıklarını kapatarak, girişimcilikle yeni iş imkânları yaratarak; toplumsal açıdan ise kültürel çoğulculuğu güçlendirerek göç ettikleri ülkelere önemli katkılar sağladığı dile getirilmiştir (United Nations, 2017, s. 1).

Ancak göç-kalkınma ilişkisinde kanıta dayalı yaklaşımlar ve uygulamaların devletler ve kamuoyu tarafından yeteri kadar bilinmemesi kalkınma odaklı göç politikaların geliştirilmesi önünde engel teşkil etmektedir (Haas, 2010; Wenden, 2017). Göç ve kalkınma alanında önde gelen isimlerden Michael Clemens'a göre, buradaki temel sorun göçle ilgili politikalara yöneltilen kaynakların tek hedefinin göçü azaltmak olmasıdır. Clemens, uluslararası göçü önlemeye yönelik engellerin dünya ekonomisine maliyetinin, üzerinde daha yoğunlukla durulan sermaye ve malların serbest dolaşımına yönelik bariyerlerin toplam maliyetinden çok daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ticaret ve sermaye bariyerlerinin kaldırılmasıyla dünya GSYİH'na olası kazancın küçük bir yüzdelik oranla sınırlı kalacağını, uluslararası işgücü hareketliliğinin önündeki bariyerlerin kaldırılmasıyla ise, kazancın yüzde 50-150 arasında olacağını öngörmektedir (Clemens, Economics and Emigration: Trillion Dollar Bills on the Sidewalk?, 2011, s. 84). Clemens, bir başka çalışmasında, göçün kalkınmayı destekleyen ya da desteklemeyen bir olgu olmasından ziyade, kalkınmanın bir parçası ve bir türü olarak görülmesi gerektiğini vurgulamakta; bu nedenle de göçün getirdiği zorluklara karşın faydalarını maksimum seviyeye çıkartmak için devletlerin yeni düzenlemeler geliştirmesi ve gelişen dinamiklere göre bu düzenlemeleri uyumlu hale getirmesi gerektiğini savunmaktadır (Clemens, 2017, s. 1-2).

Göçü kalkınmanın bir unsuru olarak değerlendiren yukarıda zikredilen yaklaşımlar çerçevesinde, göçmenlerin de potansiyel birer yerel kalkınma aktörü olduğu söylenebilir. Yaptıkları döviz transferleriyle ülkelerinde kalmış aile fertleri için daha iyi yaşam standartları sunmanın ötesinde; kurdukları sınır ötesi aile bağları ve ekonomik bağlarla, parçası haline geldikleri diasporalarla, kişisel becerilerini daha etkin kullanabilmekte ve güçlendirebilmekte, böylece hem kaynak ülkeler hem de göç ettikleri ülke açısından kalkınmaya fayda sağlayabilmektedirler (Wenden, 2017, s. 432-433). Bu süreçte kaynak ve hedef ülkeler arasında kalkınma alanında işbirliğini güçlendirebilecek köprü konumundaki diaspora örgütlerinin de önemi vurgulanmaktadır (Faist, 2008, s. 26).

Literatürde, ülkelerin ekonomik kalkınmalarının güçlendirilmesi ve yoksulluğun azaltılması amacıyla geliştirilecek göç politikalarının, göç ve kalkınma ilişkisini etkileyen üç temel alanın olası pozitif ve negatif yönlerinin hesaba katılarak düzenlenmesi gerektiği yönünde yaklaşımlar da mevcuttur (Gökbayrak, 2008). Bu alanlar, göç veren ülkeler üzerinde beyin göçü gibi orta ve uzun vadeli etkiler; göçmen/işçi göçmen dövizi ve yatırım gibi finansal akışların etkisi ve diasporaların rolüdür. Göçmen dövizlerinin kaynak ülkedeki göçmen ailelerinin refahını pozitif yönde etkilediği, aynı zamanda göçmenlerin işgücüne katılımıyla hedef ülkede genel ekonomik koşullara olumlu katkıda bulunduğu; göçmenlerin ülkelerine geri dönmediği durumlarda dahi, diasporanın bir üyesi olarak menşe ülkelerine ticaret, yatırım, bilgi ve beceri aktarımı gibi pozitif etkileri olabileceği belirtilmektedir. Ancak aynı zamanda, kaynak ülkelerde göç sonucu vasıflı işçilerin azalması ve bunun da ekonomik büyüme ve üretkenliğe olumsuz yansımaları; göçmen dövizlerinin zamanla azalabilmesi riski; kaynak ülkede bir göç kültürünün oluşması durumunda, yerel yatırımlara yönelik motivasyonun azalabilmesi gibi olası negatif etkiler de ön plana çıkmaktadır (Sriskandarajah, 2005).

Göç-kalkınma ilişkisinin merak edilen ve üzerine çeşitli spekülasyonlar yürütülen bir başka boyutu ise, göçmenlerin hedef ülkelerde ve kaynak ülkelerde yerel işçi ücretleri üzerindeki etkisidir. Literatürde geniş bir şekilde yer bulan bu konuda, bu etkinin özellikle hedef ülkelerde işçi ücretlerini düşürmesinin dikkat çekici bir boyutta olmadığı ifade edilmektedir. Moses ve Letnes'e göre, göçe yönelik engellerin yüzde 10 oranında kaldırılması durumunda, kaynak ülkelerde göçmen olmayanların ücretinde yüzde 3-4 arasında bir artışın olacağı, hedef ülkelerde ise yüzde 2,5'lık bir düşüş yaşanabileceği öngörülmektedir (Moses & Letnes, 2004, s. 1617-1618). Dünyada en fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yapan ABD örneğinde ise, göçmenlerin işgücüne katılımı sonucunda yerel işçilerin ücretinde küçük bir yüzdelik oranda düşüş gerçekleştiği belirtilmekte; buna karşılık Meksikalıların 1970-2000 yılları arasında ABD'ye göçü sonucunda Meksika'da yaklaşık yüzde 8'lik bir oranda ücret artışı olduğu ifade edilmektedir (Mishra, 2007, s. 181; Card, 2009). Benzer şekilde, İngiltere ve bazı Doğu Avrupa ülkeleri arasında yakın zamanda artan işgücü hareketliliğinin, İngiltere'deki yerel ücretler üzerinde büyük bir düşüşe neden olmadığı belirtilmektedir (Blanchflower & Shadforth, 2009).

Büyük ölçekli ani göç akışları sonucunda ise, düşük vasıflı işçilerin özellikle kısa vadede düşük vasıflı yerel işçilerin yerini alabildiği belirtilmektedir. Ancak, bu durumun orta ve uzun vadede çoğunlukla yerel işçilerin lehine değiştiği, dil avantajı gibi kolaylaştırıcı faktörler neticesinde farklı meslek kollarına yöneldikleri ve sonuçta daha iyi işlere yerleştikleri belirtilmektedir. Bu gibi durumlarda, hükümetlere göçe yönelik kısıtlayıcı politikalar uygulamak yerine, göçün kalkınma üzerinde etkisini olumlu yönde değiştirebilecek adımları geliştirmeleri önerilmektedir. İhtiyaca yönelik mesleki eğitim programları geliştirmek, göçmen ve yerel işgücünü birbirini tamamlayıcı mesleklere yönlendirmek gibi her iki grup için de teşvik edici, destekleyici politikalar uygulamaları tavsiye edilmektedir (Clemens, 2017).

Göç ve kalkınma ilişkisinin zorunlu göç durumlarında nasıl şekillendiğini inceleyen çalışmalar, çoğunlukla mültecilerin ev sahibi ülke ekonomisi üzerine etkileri, mültecilerin geçim kaynakları, işgücüne katılım durumları ve diğer sosyo-ekonomik koşulları gibi konulara odaklanmaktadır. Mültecilerin kalkınma sürecine ne ölçütte ve hangi açılardan katkıda bulunduğuna yönelik tespitler ise sınırlıdır. Betts ve diğerlerine göre, mültecilerle ilgili yaygın olarak benimsenen, ancak kanıta dayalı olmayan genel algılar da mültecilerin ekonomik hayatlarını yeteri kadar anlamamamıza neden olmaktadır (Betts, Bloom, Kaplan, & Omata, 2014). Bu bağlamda, mültecilerin ekonomik açıdan soyutlanmış oldukları ve tek tip ekonomik profilden oluştukları; ev sahibi toplumlara ekonomik fayda getirmekten çok yük oldukları; teknolojik açıdan bilgisiz oldukları ve yardıma bağımlı oldukları gibi genel algılar

sayılabilir. Bu tür önyargıların kırılması sonucunda, mültecilerin karşılaştıkları zorluklar ve fırsatlar daha iyi anlaşılabileceği gibi, kalkınmaya ne tür mekanizmalar aracılığıyla katkıda bulunabilecekleri de hükümetlerce daha net değerlendirilebilir. Nitekim Uganda örneğinde gösterildiği gibi, ekonomik koşulların ve kalkınmanın nispeten zorlu olduğu ülkelerde dahi, mültecilere çalışma hakkı ve belirli ölçüde serbest dolaşım hakkı tanınması sayesinde, insani zorluklar sürdürülebilir kalkınma fırsatlarına dönüştürülebilmektedir (Betts, Bloom, Kaplan, & Omata, 2014).

4. Uluslararası Göç ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Uluslararası göçün kalkınma üzerindeki olumlu etkilerinin güçlendirilmesi için uluslararası toplumun somut adımlar atması gerektiği 1970'li yıllardan itibaren tartışılan bir konu olmuştur. BM nezdinde ortak hedefler oluşturulması ise ancak 2000'li yıllarda gerçekleşebilmiştir (UN Population Division, 2005). 1994 yılında Kahire'de düzenlenen BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı için hazırlanan eylem planında uluslararası göç alanında yapılabilecek gerçekçi hedefler içeren bir bölüm yer almasına rağmen, 1990'lı yıllarda mülteci hareketleri dışında uluslararası göç konusunun küresel politika gündeminde 'görünmez' bir konu olarak kaldığı ifade edilmektedir (Newland, 2005, s. 1). Bu hususta özellikle dikkat çeken durum, 2015 yılına dek küresel bir kalkınma çerçevesi ortaya koymak üzere 2000 yılında kabul edilen BM Binyıl Bildirisi ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinde uluslararası göç konusuna kapsamlı bir şekilde yer ayrılmamış olmasıdır (Newland, 2017, s. 2). Bildiride hassas grupların korunması başlığı altında mültecilere yönelik uluslararası işbirliği ve insani yardım koordinasyonunun güçlendirilmesi dışında, uluslararası göçün kalkınmayı yakından ilgilendiren sosyal ve ekonomik boyutlarına da değinilmemiştir (United Nations Millennium Declaration, 2000).

2000'lerden itibaren uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmelerle birlikte, uluslararası göç konusunu küresel politikalar gündemine taşıyan ve küresel göç yönetimi alanında BM sistemini daha görünür kılan önemli adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerden birkaçını şu şekilde özetlemek mümkündür. 2002 yılından itibaren BM Ekonomik ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı uluslararası göç alanında mevcut gelişmelere, politikalara ve verilere yer verdiği Uluslararası Göç Raporlarını yayınlanmaya başlamıştır. 2003 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın girişimiyle Uluslararası Göç Küresel Komisyonu (The Global Commission on International Migration) oluşturulmuş; komisyon mevcut göç yaklaşımlarındaki boşlukları ve göçün diğer küresel konularla ilişkisini analiz etmek üzere, Genel Sekretere ve diğer ilgili paydaşlara öneriler sunmuştur. Komisyon'un 2005 yılında yayınladığı raporda, göç ve kalkınma konularını kapsamlı bir çerçevede ele aldığı görülmektedir (Global Commission on International Migration, 2005). Konunun küresel kalkınma gündemine girmesi ise, 2006 yılında 'Uluslararası Göç ve Kalkınma üzerine Yüksek Düzeyli Diyalog (High-Level Dialogue on International Migration and Development) başlıklı BM zirvesinin düzenlenmesiyle birlikte ivme kazanmış ve bunu takiben 2007 yılından itibaren diyaloğun daha sistematik bir şekilde ilerlemesi amacıyla Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (Global Forum on Migration and Development/GFMD) oluşturulmuştur. Forum, gayri resmi yapıda ilerleyen ve bağlayıcı olmayan kararlar alan, devletlerin gönüllü katılımına dayalı olarak hem devletlerin aralarında işbirliğini teşvik edecek, hem de uluslararası örgütler, diaspora, göçmenler ve akademisyenler gibi diğer paydaşların göç ve kalkınma üzerine işbirliklerini ve ortaklıklarını geliştirmeye yönelik bir süreç özelliğini taşımaktadır. Doğrudan BM bünyesinde olmamasına rağmen, Forum BM ile yakından koordineli çalışmaktadır ve yıllık toplantılarına ilişkin hazırlanan raporlar Genel Sekreter aracılığıyla BM üyelerine sunulmaktadır. Forumun Dönem Başkanlıklarını günümüze dek sırasıyla, Belçika (2007), Filipinler (2008) Yunanistan (2009), Meksika (2010), İsviçre (2011), Mauritius (2012), İsveç

(2013-2014), Türkiye (2014-2015), Bangladeş (2016), Almanya ve Fas (2017-2018) üstlenmiştir. Forum toplantılarında, uluslararası göçün ekonomik ve sosyal kalkınma üzerindeki etkileri, göçmen haklarının korunması, göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle mücadele, göçmen işçi dövizleri ve kalkınma bağlamındaki çok yönlü ilişkiler, uluslararası göç alanında ikili ve bölgesel ortaklıkların geliştirilmesi gibi hususlar ele alınmaktadır.[7]

Türkiye'nin 2014-2015 dönem başkanlığı süresince geliştirilen üç tematik hedef: (1) göç yönetiminde göçmenlerin hakları, itibarı ve refahı üzerine odağın arttırılması; sivil toplum ve göçmen perspektiflerine daha çok yer verilmesi, (2) göçün kamu politikaları üzerindeki kalkınma etkisinin evrensel olarak tanınması ve (3) göç ve kalkınma arasında bağların güçlendirilmesi için ilgili paydaşların bu sürece daha etkin bir şekilde dâhil edilmeleri yönünde olmuştur (GFMD, 2019). Göçün insani ve finansal maliyetini azaltmak, transit konumunda ve kriz sürecinde olan ülkelerde bulunan göçmenlere yönelik kapsamlı koruma ve yardım sağlamak, Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi çerçevesinde diasporaları ve göçmen girişimcileri harekete geçirmek gibi konular ele alınmıştır. Türkiye başkanlığı döneminde özellikle göçmenlerin korunması, göç maliyetlerinin azaltılması ve göçün kalkınma potansiyelini arttırmakta kilit rol oynayan iş dünyası liderleriyle Forumun mevcut etkileşiminin güçlendirilmesinde somut adımlar atılmış; 2016'da Küresel Göç ve Kalkınma Forumu İş Mekanizmasını uygulamaya geçirme kararı verilmiştir (GFMD, 2019).

Binyıl bildirisi ve hedeflerinin devamı niteliğinde olan Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ise Eylül 2015'te kabul edilmiştir. Dünyada gelişen göç eğilimlerinin de etkisiyle, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, göçün ilk defa uluslararası kalkınma çerçevesi ve süreçleri içerisinde resmi olarak tanındığı bir süreci başlatmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin göç, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi göçle ilintili alanlara değinen hedefleri ve alt başlıkları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

"2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine" erişilmesi açısından ülke hükümetlerinin uluslararası göçü, sadece göç özelinde belirtilen hedefler kapsamında değil, diğer hedeflere etkisi açısında da değerlendirmeleri faydalı olacaktır. Bu bağlamda, Sürdürülebilir Kalkınma birinci hedefi olan yoksulluğun her biçimine son verilmesine ilişkin, özellikle işgücü göçünün göçmen bireylerin, göçmen ailelerin ve aynı zamanda kaynak ve hedef ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına yönelik güçlü bir araç olabileceği bir önceki bölümde belirtilmiştir. Göçün, göçmen hane halklarının artan gelir, harcama ve yatırımları sayesinde kaynak ülkelerde daha yüksek maaşlar ve ekonomik büyümeyi beraberinde getirebileceği; hedef ülkelerde ise göçmenlerin işgücü boşluklarını doldurabileceği, hizmetlere ve mali dengeye katkıda bulunabileceği eklenebilir. Göçün bu anlamda Sürdürülebilir Kalkınmanın istihdam ve ekonomik büyümeye ve altyapı yatırımına ilişkin sekizinci hedefle; sanayileşme ve yenilikçiliğin desteklenmesini işaret eden dokuzuncu hedefle de olumlu ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, işgücü göçü sonucunda göçmenlerin ve göçmen ailelerin daha kaliteli sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimi Sürdürülebilir Kalkınma üçüncü ve dördüncü hedefleriyle de yakından ilintilidir.

İngiltere merkezli Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü (Overseas Development Institute/ODI) tarafından bu alanda yürütülen kapsamlı çalışmalarda da belirtildiği üzere, dikkate alınması gereken önemli bir husus, göçmen olmanın getirdiği hassasiyetler ve risklerin, 2030 Kalkınma Gündemi dâhil, kalkınma süreçlerinde yeterli derecede yer bulmamasıdır. Az görünür ve az denetlenir sektörlerde çalışan göçmenler, kadın göçmenler, refakatsiz göçmen çocuklar gibi kırılgan gruplara yönelik ek önlemler alınması gerekmektedir. Ayrıca, göçmenlerin toplumsal cinsiyete dayalı yaşadığı sorunlar ve eşitsizlikler; işgücüne katılımda karşılaştığı bariyerler ve özellikle zorunlu göçmenlerin,

[7] Küresel Göç ve Kalkınma Forumu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. http://www.gfmd.org/

koruma, barınma, sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetlere erişimde yaşadıkları zorluklar da politika geliştirilme sürecinde dikkate alınmalıdır. Göçün, toplumsal cinsiyet, sosyal koruma, kentleşme, iklim değişikliği, vatandaşlık ve fakirlik gibi temel kalkınma alanlarıyla da ilişkisinin detaylı bir şekilde politika geliştirme süreçlerinde yansıtılması faydalı olacaktır.[8]

Tablo 1. Göçe yer verilen "BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" ve alt başlıkları

Hedef 8 Hedef 8.7 Hedef 8.8	**Herkes için kapsayıcı, sürekli ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve insana yakışır işleri desteklemek;** • Zorla çalıştırmanın yok edilmesi, modern köleliğin ve insan ticaretinin bitirilmesi, çocukların asker olarak kullanılması dahil olmak üzere çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin yasaklanması ile ortadan kaldırılmasının sağlanması için acil ve etkili tedbirlerin alınması, ve 2025'e kadar her türlü çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi • Çalışanların haklarının korunması ve başta kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için güvenli ve emniyetli çalışma ortamlarının geliştirilmesi
Hedef 10 Hedef 10.7 Hedef 10.c	**Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak** • Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasıyla insanların muntazam, güvenli, düzenli ve sorumlu bir biçimde göç etmesi ve yer değiştirmelerinin kolaylaştırılması • 2030'a kadar göçmen işçi dövizi havale işlem bedellerinin yüzde 3'ün altına düşürülmesi ve bedeli yüzde 5'ten yüksek olan işçi dövizi havale yöntemlerinin sona erdirilmesi
Hedef 16 Hedef 16.2	**Herkesin adalete erişimini sağlamak ve her seviyede etkili, hesap verebilir, ve kapsayıcı kurumlar kurulması** • Çocuklara karşı tacizin, istismarının, insan ticaretinin, ve her türlü şiddet ve işkencenin bitirilmesi
Hedef 17 Hedef 17.18	**Uygulama araçlarını kuvvetlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel işbirliğine canlılık kazandırmak** 2020'ye kadar, gelir, cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, göçmen statüsü, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamda geçerli diğer özelliklere göre ayrıştırılmış yüksek kaliteli, zamanlı ve güvenilir verilere ulaşabilirliliğin büyük ölçüde artırılması için en az gelişmiş ülkeleri ve gelişmekte olan küçük ada devletlerini de kapsayacak şekilde, gelişmekte olan ülkelere yönelik kapasite geliştirme desteğinin arttırılması

Kaynak: Yazarlar tarafından BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden uyarlanmıştır.[9]

4.1. Göç ve Mülteciler Alanında Küresel Mutabakatlar

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu, 19 Eylül 2016 tarihinde Büyük Ölçekli Mülteci ve Göçmen Hareketlerine yönelik ilk kez düzenlenen BM zirvesinde, tüm BM üyelerinin oybirliğiyle 'Mülteciler ve Göçmenler için New York Bildirisi'ni (New York

[8] Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü, göç ve kalkınma ilişkisinin 2030 Kalkınma Hedeflerine daha etkin bir şekilde dâhil edilmesi yönünde hükümetlere kapsamlı politika önerileri sunan çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bkz. (Foresti & Hagen-Zanker, 2018)
[9] Detaylı bilgi için bkz. http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html

Declaration for Refugees and Migrants) kabul etmiştir (BM Genel Kurulu, 2016). Zirvede, küresel göç yönetiminin güçlendirilmesine açısından Uluslararası Göç Örgütü'nün BM sistemine dâhil edilmesine kararı verilmiştir. New York Bildirisi,[10] mülteciler ve göçmenlerin korunmasına yönelik uluslararası taahhüdü güçlendirmek amacıyla statüye bakılmaksızın tüm mülteci ve göçmenlerin insan haklarının korunması ve özellikle kadın ve kız çocuklarının desteklenmesi; mülteci ve göçmen çocukların eğitime erişiminin ivedilikle sağlanması; cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması; mülteci ve göçmenlere yönelik yabancı düşmanlığıyla mücadele edilmesi gibi taahhütlere yer vermektedir.

Ayrıca, son yıllarda hızla artan zorunlu göç hareketlerinin ve bunu takiben uluslararası sorumluluk paylaşımında yaşanan sorunlara dikkat çekmek amacıyla, yüksek sayıda mülteci ve göçmen kabul eden ve barındıran ülkelerin desteklenmesi ve bu ülkelere yönelik insani ve kalkınma fonlarının arttırılmasına vurgu yapmaktadır. Bildirinin sekiz maddesi direkt olarak ekonomik kalkınmaya yöneliktir, ancak metin bütünsel olarak ele alındığında insani gelişmeye vurgu yapan daha geniş kapsamlı bir kalkınma anlayışını yansıttığı görülmektedir (Newland, 2017, s.5). Göçmenlerin insan haklarının korunması ve çevresel koşullarının iyileştirilmesi gibi unsurların insani kalkınma üzerindeki kritik rolü ön plana çıkartılmıştır (Newland, 2017, s. 5). Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi çerçevesinde belirtilen hedefler doğrultusunda, göçmenlerin ekonomik ve sosyal sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katkılarının güçlendirilmesi, kaynak ülkelerde daha iyi koşulların yaratılması için zorunlu göçün ana nedenlerinin üstüne gidileceği belirtilmektedir. Bu hususta, göçmenlerin ev sahibi ülkelerin demografik değişimler, işgücü açıkları gibi alanlarda karşılaştıkları sorunları aşmasındaki pozitif rolü ve ülke ekonomilerine yeni vasıflar ve dinamizm kazandırmalarının altının çizilmesi Türkiye gibi ülkeler için ayrıca dikkate değerdir.

Bildiride büyük çaplı mülteci hareketlerinde veya uzun süren mülteci durumlarında, BMMYK'nın öncülüğünde yeni bir çerçeve temelinde üye devletlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve BM sisteminin sorumluluklarının düzenlendiği kapsamlı bir mülteci müdahale programının uygulanması öngörülmektedir. BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirme ihtiyacı tespit edilmiş tüm mültecilerin yerleştirilmesi ve yerleştirme imkânlarının işgücü ve eğitim hareketliliği gibi araçlarla genişletilmesi gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Uluslararası göç alanında eşgüdümü güçlendirmek ve kapsamlı bir uluslararası işbirliği çerçevesi geliştirmek amacıyla, New York Bildirisi uyarınca hükümetler ve diğer ilgili paydaşlar iki yıl süren müzakereler yürütmüşlerdir. Birbirinden ayrı ilerleyen müzakere süreçleri sonucunda 'Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat' (Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration) ve 'Mülteciler Üzerine Küresel Mutabakat' (Global Compact on Refugees) başlıklı iki uluslararası belge Aralık 2018 tarihinde kabul edilmiştir.

İstişareleri BMMYK tarafından yürütülen ve nihai metni 17 Aralık 2018 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından onaylanan Mülteciler Üzerine Küresel Mutabakat uluslararası sorumluluk paylaşımını vurgulayan dört ortak hedeften bahseder.[11] Bunlar, mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler üzerindeki baskıları hafifletmek; mültecilerin özgüvenini güçlendirmek; mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi gibi çözümleri genişletmek; mültecilerin kendi ülkelerine insan onuruna yakışır ve güvenli bir şekilde dönebilmeleri için gereken koşulları desteklemek yönündedir. Mülteci Mutabakatı aynı zamanda New York Bildirisi'nde ortaya konan Kapsamlı Mülteci Müdahale Çerçevesinin (Comprehensive Refugee Response Framework) uygulanmasına yönelik bir eylem programı sunmaktadır. BMMYK'ın geliştirdiği bu program, ulusal ve yerel otoritelerin yanı sıra, uluslararası

[10] New York Deklarasyonu (BM Önerge 71/1) ile ilgili detaylı bilgi için bkz. https://www.unhcr.org/584689257.pdf
[11] Mülteciler Üzerine Küresel Mutabakat ile ilgili detaylı bilgi için bkz. https://www.unhcr.org/the-global-compact-on-refugees.html

kuruluşlar, uluslararası finans kurumları, bölgesel kuruluşlar, sivil toplum aktörleri, akademisyenler, özel sektör, medya ve mültecilerin görüşlerinin yansıtıldığı çok paydaşlı bir yaklaşımla oluşturulmuştur (Newland, 2017, s. 6-7). Müdahale Çerçevesi ve eylem programı 2030 SKH 'Kimseyi Geride Bırakma' İlkesini esas alarak mültecilere yönelik sosyal içerme politikaları uygulanması gerektiğini savunur (UNHCR, 2019a). Bu bağlamda, mültecilerin yeni ülkelerine kabul edildiği andan itibaren eğitim, sağlık hizmetleri ve işgücü piyasasına erişiminin sağlanması; sosyo-ekonomik açıdan kendi kendilerine yetebilmelerinin desteklenmesi ve böylece yerel ekonomiye katkıda bulunmaları için fırsat sunulması; mültecilerin mevcut ulusal kalkınma planlarına dahil edilmesi gibi eylemler önerilmektedir (UNHCR, 2019a). Ayrıca uluslararası kalkınma aktörlerinin özellikle yoğun mülteci barındıran ülkeleri kalkınma yardımları dışında ek kaynaklarla desteklemesi; özel sektör aktörlerinin ise yeni istihdam alanları yaratarak mültecileri ve ev sahibi toplulukları güçlendirmesi gerektiği belirtilmektedir (UNHCR, 2019a).

2030 SKH ile tutarlı olarak şekillendirilen Küresel Göç Mutabakatının hazırlık süreci ise Mart 2017'de BM Genel Sekreteri Uluslararası Göç Özel Temsilcisi (Special Representative of the Secratary-General on International Migration) olarak görevlendirilen Louise Arbour eşgüdümünde, Meksika ve İsviçre BM daimi temsilcilerinin eş kolaylaştırıcılığında yürütülmüştür.[12] Uluslararası Göç Örgütü ise hükümetlerarası konferansa giden süreçte aktif rol alarak, bu alandaki bilgi ve deneyimi çerçevesinde ülkelere teknik destek vermiştir. Hükümetlerarası müzakere süreci usulleri karar taslağında, Küresel Mutabakat hazırlanmasına yönelik istişareler (Nisan-Kasım 2017), değerlendirme (Kasım 2017-Ocak 2018) ve hükümetler arası müzakereler (Şubat 2018-Temmuz 2018) başlıklarıyla üç döneme ayrılarak ilerlemiştir (BM Genel Kurulu, 2017). Bu sürecin sonunda mutabakatın nihai taslağı Temmuz 2018 tarihinde ABD dışında BM'nin tüm üye ülkeleri tarafından kabul edilmiş, Aralık 2018'de Fas'ın ev sahipliğinde gerçekleşen hükümetlerarası konferansta ise 164 ülke tarafından imzalanmıştır (Laessing ve Rinke, 2018). Mutabakatın hukuki açıdan bağlayıcı nitelikte olmayacağı en başından itibaren kararlaştırılmış olsa da müzakere süreci hem uluslararası hem ulusal düzeyde hararetli siyasi tartışmaların yaşanmasına yol açmıştır. ABD hükümeti mutabakatın ulusal egemenlik ilkesine aykırı düştüğü gerekçesiyle Aralık 2017 tarihinde müzakere sürecinden ayrıldığını açıklamış; bunu Macaristan, Avustralya, Avusturya, İsrail, Bulgaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Dominik Cumhuriyeti gibi ülkelerin benzer kararları takip etmiştir (Espinoza, Hadj-Abdou, Brumat, 2018). Mutabakata karşı çıkan ülkelerin birbirinden farklı nedenleri olmasına rağmen, ortak gerekçeler arasında göçü bir güvenlik sorunu olarak görmeleri ve bu güdümde politikalar yürütmeleri, mutabakatın insan-odaklı yaklaşımının göçü kısıtlamak yerine teşvik edeceğini savunmaları, mutabakatın gelecekte hukuki açıdan bağlayıcılık kazanabileceğini düşünmeleri, aşırı sağ ve göç karşıtı hareketlerin güçlenmesinin yarattığı etkiler gösterilmektedir (Espinoza, Hadj-Abdou, Brumat, 2018). Buna karşılık Almanya, İngiltere ve Türkiye gibi ülkeler ise göç alanında uluslararası işbirliğinin önemine vurgu yaparak mutabakatın kabul edilmesi yönünde girişimlerde bulunmuşlardır (Goodman, 2018; Laessing ve Rinke, 2018).

Dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan, ayrıca göç alanındaki uluslararası ve bölgesel mekanizmalarda uzun yıllardır aktif rol alan Türkiye sürece somut katkı sağlamıştır.[13] Küresel Mutabakat oluşturulması sürecinde mevcut uluslararası ve bölgesel platformlardan da yararlanılması öngörülmüştür. Bu bağlamda, Türkiye'nin başkanlığını yapmakta olduğu Budapeşte Süreci kapsamında 2017 yılı Mart ayında İstanbul'da bir istişare toplantısı gerçekleştirilmiştir. Küresel Mutabakata yönelik hazırlıklar bağlamında ilgili tüm kurum ve kuruluşların katılımıyla Nisan 2017'de ulusal istişare toplantısı düzenlenerek, Türkiye'nin

[12] Küresel Göç Mutabakatı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. https://www.iom.int/global-compact-migration
[13] Bu paragraf T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın yazarın üyesi olduğu T.C. Kalkınma Bakanlığı Göç İhtisas Komisyonunda Ocak 2017 tarihinde paylaştığı bilgi notundan faydalanılarak yazılmıştır.

Mutabakat sürecine katkısı için ulusal düzeyde koordinasyon çalışmalarına başlanmıştır. 2017 yılında Türkiye'nin üstlendiği MIKTA Dönem Başkanlığı, öncelikleri arasında yer alan göç ve mülteciler konusunda, Mayıs 2017'de İstanbul'da uzmanlar düzeyinde düzenlenen MIKTA Göç ve Mülteciler Toplantısı'nda da Küresel Mutabakatlar ele alınmıştır. Haziran 2017'de Cenevre'de düzenlenen 'Uluslararası işbirliği ve tüm boyutlarıyla göç yönetimi; sınırlarda, transit geçişlerde, girişlerde, geri dönüşlerde, geri kabullerde, entegrasyon ve yeniden entegrasyonda işbirliği' başlıklı tematik istişare toplantısında Türkiye moderatörlük görevini üstlenmiştir. Bu toplantıda Türkiye delegasyonu Küresel Göç Mutabakatında yer almasına yönelik şu önerilerde bulunmuştur:

- "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" doğrultusunda, Küresel Mutabakatın göç ve kalkınma arasındaki bağlantıya yer vermesi; uluslararası topluma göçmenlerin kalkınma potansiyelini arttırmak amaçlı uygulamaya yönelik pratik donanımlar sunması;
- Göçe yaklaşımın hak-temelli ve göçmenlerin insan haklarına saygılı bir biçimde gelişmesi;
- Göçmenlerin refahının ve itibarının uluslararası sorumluluk paylaşımına ve bütün ilgili paydaşlar arasında işbirliğine bağlı olduğunun vurgulanması;
- Göçün küresel ve çok-aktörlü bir konu olduğu ve bu nedenle göç politikalarının 'bütüncül devlet' ve 'bütüncül toplum' yaklaşımları üzerinden gelişmesi gerektiği;
- Göçle ilgili veri toplamada, analizde ve politika üretiminde Küresel Mutabakatta yönlendirici ilkeler sunulması;
- Düzensiz göçe neden olan ana etkenlerin üzerinde durulması; çatışmadan etkilenen bölgelerde barış süreçlerinin ve uyuşmazlıkların barışçıl çözümünün desteklenmesi için vurgu yapılması;
- Transit ve kaynak ülkelere insani yardım ve kalkınma yardımlarının yapılması;
- Türkiye'nin başkanlığını yürüttüğü Budapeşte Süreci gibi göç alanında uluslararası işbirliğini teşvik eden bölgesel ve küresel diyalogların güçlendirilmesi ve arttırılması;
- Kapsamlı bir çerçeve sunan BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi'nin kabulünün üzerinden 20 yıldan uzun bir süre geçmesine rağmen sadece 51 devletin taraf olması; bu konuya Küresel Mutabakatta yer verilmesi ve taraf olmayan devletler için itici güç olmasıdır.

Nitekim Türkiye'nin de önerilerine uygun olarak, Küresel Göç Mutabakatının nihai metninde Mutabakatın küresel göç diyaloğunda bir dönüm noktası olduğu belirtilmekte; 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ve göç-kalkınma alanında diğer uluslararası belgelerin yön verdiği doğrultuda oluşturulduğu vurgulanmaktadır.[14] Mutabakat, hukuki açıdan bağlayıcı olmayan, devletlerin New York Bildirisinde kabul ettiği taahhütler üzerine oluşturulan bir işbirliği çerçevesi olarak tanımlanmaktadır. Devletlerin egemenlik ilkesini muhafaza etmekle birlikte, mutabakat hiçbir devletin göç olgusunun zorlukları ve fırsatlarını tek başına ele alamayacağını ve ortak sorumlulukları kabul eden bir yaklaşımla, göç alanında bütün ilgili aktörler arasında işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu işbirliği çerçevesi, 22 genel hedef üzerinden uygulanabilir taahhütler, uygulama, takip, değerlendirme aşamaları belirlenmiştir. Genel hedefler şu başlıklar altında toplanmıştır:

1. Kanıta dayalı politikaların temeli olarak kesin ve ayrışık veriler üretmek ve kullanmak;

[14] Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat tam metin Türkçe çeviri için bkz. https://www.goc.gov.tr/files/files/küresel%20göç%20mutabakatı.pdf

2. Göçmenleri ülkelerinden ayrılmalarına zorlayan olumsuz etmenleri ve yapısal faktörleri en aza indirmek;
3. Göçün bütün aşamalarında uygun ve güncel bilgi sağlamak;
4. Bütün göçmenlere yasal kimliğin ispatı niteliğinde uygun kimlik belgesi ve dokümanlar düzenlemek;
5. Düzenli göçe yönelik yolların ve kanalların uygunluğunu ve esnekliğini arttırmak;
6. Adil ve etik işe alımı kolaylaştırmak; elverişli çalışma şartlarını muhafaza etmek;
7. Göçün sebep olduğu kırılganlıkları ele almak ve azaltmak;
8. Göçmen ölümlerini önlemek, hayat kurtarmak ve kayıp göçmenlere yönelik uluslararası eşgüdümlü çalışmalar yürütmek;
9. Göçmen kaçakçılığına karşı ulusaşırı müdahaleyi güçlendirmek;
10. Uluslararası göç kapsamında insan ticaretini önlemek ve insan ticaretiyle mücadele etmek;
11. Sınırları entegre, güvenli ve koordineli bir biçimde yönetmek;
12. Statü belirlenmesinde prosedür ve mekanizmaları güçlendirmek;
13. Göçmenlerin alıkonulmasını son çare olarak kullanmak ve başka alternatifler üzerine çalışmalar yürütmek;
14. Göç döngüsü süresince konsolosluk koruması, desteği ve işbirliği çerçevesini güçlendirmek;
15. Göçmenlerin temel sosyal hizmetlere erişimini sağlamak;
16. Göçmenleri ve toplumu tam katılımın ve sosyal bütünlüğünün gerçekleştirilmesi amacıyla güçlendirmek;
17. Her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve göçe yönelik algıları şekillendirmede gerçeklere dayalı kamusal söylemi teşvik etmek;
18. Beceri gelişimine yatırım yapmak; becerilerin, niteliklerin ve yeterliliklerin tanınmasının kolaylaştırılmasına yatırım yapmak;
19. Tüm ülkelerde sürdürülebilir kalkınmaya tam olarak katkıda bulunabilmeleri için göçmenler ve diasporalara uygun koşullar yaratmak;
20. Göçmen dövizlerinin daha hızlı, güvenli ve ucuz transferini teşvik etmek; göçmenlerin finansal katılımını güçlendirmek;
21. Sürdürülebilir ve insan onuruna yakışır geri dönüş, geri kabul ve yeniden entegrasyon süreçlerini kolaylaştırmak için işbirliği yapmak;
22. Sosyal güvenlik haklarının ve kazanılmış tazminatların taşınabilirliğini sağlayacak mekanizmalar oluşturmak.

Küresel Göç Mutabakatı, göç ve kalkınma ilişkisinin küresel politika gündemine taşınması ve devletlerin Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri doğrultusunda ortak bir yaklaşım geliştirmesi için kritik bir fırsat sunmaktadır (Newland, 2017; Newland ve Riester, 2018). Ancak, Küresel Göç Mutabakatı her ne kadar uluslararası bir çerçeve çizmeyi amaçlasa da, atılacak adımların ve uygulamaların yerelde gerçekleşecek olması nedeniyle devletlerin kendilerine ve bölgelerine has kalkınma fırsatlarını ve zorluklarını göz önünde bulundurarak hedefler ve stratejiler belirlemesi gerekmektedir (Newland, 2017, s.7). Müzakere sürecinde bazı devletlerin göç alanında uluslararası düzeyde işbirliği geliştirmeye niyetli olmadıklarını net bir şekilde ortaya koymuş olmaları da Mutabakatın bölgesel mekanizmalar ve bölgesel işbirlikleriyle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Buna ek olarak, Newland’ın (2017, s. 6) ifade ettiği üzere, kalkınma alanında kabul edilmiş benzer mutabakatlara kıyasla Göç Mutabakatının temel bir eksiği finansal bir mekanizma oluşturmamasıdır. Bu tür bir finansal mekanizma mutabakata taraf devletler arasında işbirliğini teşvik edici bir güç olmanın ötesinde gelişmekte olan ülkelere göç alanda kapasitelerini güçlendirmeleri için katkıda bulunacaktır. Son olarak, hem New York Bildirisinin hem de Küresel Göç Mutabakatının her

vasıf seviyesinde işçi hareketliliğinin geliştirilmesine ve yasal göç yollarının güçlendirilmesine vurgu yapması göç veren ve göç alan ülkeler arasında işbirliğinin önemini vurgulamaktadır (Newland ve Riester, 2018, s. 2). Bu tür işbirlikleri çalışmanın ikinci bölümünde bahsedilen göçmen hakları, işgücüne katılımda toplumsal cinsiyet farklılıkları, düzensiz statüdeki göçmenlerin ve zorunlu göçmenlerin çalışma hayatına katılımında karşılaştığı zorlukları ele alan kapsayıcı bir çerçevede geliştirilmelidir.

5. Sonuç Yerine: Alanın Boşlukları

Bu çalışmada uluslararası göç ve kalkınma ilişkisinin kuramsal ve ampirik değerlendirmeleriyle birlikte uluslararası kuruluşların bu konular üzerindeki çalışmalarına yer verilmiştir. Bu şekilde hâlihazırdaki teorik bakışlar ve pratikteki siyasi adımlar sorunlar ve fırsatlar ekseninde değerlendirilmiştir. Ancak tek başına uluslararası göçün sonuçlarını analiz etmek göçün kalkınmayla olan ilişkisini anlamak için yetersiz kalmaktadır. Bunun için de yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Göç ve kalkınma ilişkisine yönelik bakış açılarını uluslararası siyasetten bağımsız düşünmek yanlış olacaktır. Diğer bir deyişle, hem politika yapıcıları, hem de politikaları analiz eden uzmanlar dönemsel gelişmelerden etkilenebilmektedirler. Devletlerin daha ılıman politikalar izlediği, güvenlik tehditlerinin azaldığını düşündükleri bir dönemde göç hakkında daha yumuşak politikalar izleyerek göç almayı teşvik ederek kalkınmalarının bir parçası haline getirebilmektedirler. Öte yandan uluslararası siyasette istikrarsızlığın arttığı dönemlerde ise göçü tehdit algılamasının içerisine yerleştirip sınır duvarlarını yükselttiği gözlemlenebilir. Bu haliyle de milliyetçi politikalarla göçün ulusal ekonomiyi tehdit eden bir olgu olarak düşünüldüğü bir durum ortaya çıkabilmektedir. Nitekim bu tarz farklılaşmayı anlamlandırabilmek için de uluslararası ilişkiler teorilerinin kuramsal bakış açılarına ihtiyaç duyulmaktadır.[15]

Alanın çalışanlarının da gözünden kaçmayacağı üzere göç ve göç ile alakalı meselelere ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinin uzak kalması bu hususta derin bir eksiklik olduğunu göstermektedir. Öyle ki genel itibariyle güvenlik, savaş-barış, işbirliği, insan, devlet ve sistem doğası gibi meseleleri açıklamaya çalışan uluslararası ilişkiler teorileri göçün nedensellik ağını sonuçlarıyla birlikte pekâlâ kurgulayabilir. Örneğin Realist paradigma göç almanın ve vermenin nedensellik ağını güvenlik perspektifiyle farklı analiz seviyeleriyle açıklayabilir. Yine, bu sefer Liberal paradigma, normatif açıklamalarıyla "göçün bir tehdit mi, yoksa bir fırsat mı olabileceğini" veya "uluslararası göç üzerinden bir işbirliği ağı geliştirilebilir mi" gibi sorular üzerinden değerlendirebilir. Ezcümle, uluslararası ilişkiler teorileri sadece göç ve kalkınma ilişkisine değil göç çalışmalarına genel anlamda farklı bir perspektiften bakacak ve anlamayı ve anlamlandırmayı kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, göç ve kalkınma ilişkisi boyutu, farklı disiplinlerin bakış açılarıyla daha da zengin bir literatüre sahip olacak ve hem siyaset yapıcılarına hem de uluslararası örgütlere veya sivil toplum kuruluşlarına daha çeşitli planlar sunulabilecektir. Böylelikle hem insanların, hem devletlerin, hem de uluslararası kuruluşların göç hususunda karşılaşabilecekleri sorunlar veya fırsatlar daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilecektir. Nihayetinde, bahsi geçen durumlar bir başka çalışmada daha detaylı açıklanabilir.

[15] Bu konu hakkındaki detaylı bir değerlendirme için bkz. (Betts, 2009)

Kaynakça

AGER, A., STRANG, A. (2004). **Indicators of Integration: Final Report**. Home Office Development and Practice Report 28. London: Home Office. https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218141321/http:/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/dpr28.pdf adresinden alındı

AGER, A., STRANG, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. **Journal of Refugee Studies**, 21(2), 167-91.

AKTAŞ, M. T. (2014). Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi? **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, *7*(1), 37-48.

BETTS, A. (2009). **Forced Migration and Global Politics**. West Sussex: John Wiley & Sons.

BETTS, A., BLOOM, L., KAPLAN, J., & OMATA, N. (2014). **Refugee Economies: Rethinking Popular Assumptions**. Oxford: University of Oxford.

BLANCHFLOWER, D. G., & SHADFORTH, C. (2009). Fear, unemployment, and migration. **The Economic Journal**, *535*, 136-182.

BM GENEL KURULU. (2016). 71/1. New York Declaration for Refugees and Migrants. New York. https://undocs.org/a/res/71/1 adresinden alındı

BM GENEL KURULU. (2017). Modalities for the intergovernmental negotiations of the global compact for safe, orderly and regular migration. https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ODG/GCM/A-71_280-E.

CARD, D. (2009). Immigration and Inequality. **American Economic Review**, *99*(2), 1-21.

CARLİNG, J. (2008). Interrogating Remittances: Core Question for Deeper Insight and Better Policies. S. Castles, & R. D. Wise içinde, **Migration and Development: Perspectives from the South** (s. 43-65). Geneva: International Organization for Migration.

CASTLES, S., & WISE, R. D. (2008). Introduction. S. Castles, & R. D. Wise içinde, **Migration and Development: Perspectives from the South** (s. 1-17). Geneva: International Organization for Migration.

CLEMENS, M. A. (2011). Economics and Emigration: Trillion Dollar Bills on the Sidewalk? **Journal of Economic Perspectives**, *25*(3), 83-106.

CLEMENS, M. A. (2017). **Migration is a Form of Development: The Need for Innovation to Regulate Migration for Mutual Benefit**. New York: United Nations.

COUNCIL OF EUROPE (1997). **Measurement and Indicators of Integration**. Strasbourg: Council of Europe.

ESPIOZA M. V., HADJ-ABDOU, L, BRUMAT, L. (2018). Global Compact for Migration: what is it and why countries are opposing it?. The Conversation, 7 Aralık. https://theconversation.com/global-compact-for-migration-what-is-it-and-why-are-countries-opposing-it-106654

EUROPOL. (2016). **Migrant smuggling in the EU**. Lahey: EUROPOL. https://www.europol.europa.eu/publications-documents/migrant-smuggling-in-eu

EUROPOL. (2018). *TWO YEARS OF EMSC.* Lahey: EUROPOL. https://www.europol.europa.eu/publications-documents/two-years-of-emsc adresinden alındı

FAIST, T. (2008). Migrants as Transnational Development Agents: An Inquiry into the Newest Round on the Migration-Development Nexus. **Population, Space and Place**, *14*(1), 21-42.

FORESTI, M., & HAGEN-ZANKER, J. (2018). **Migration and the 2030 Agenda for Sustainable Development**. London: ODI. https://www.odi.org/publications/10913-migration-and-2030-agenda-sustainable-development adresinden alındı

GLOBAL COMMİSSİON ON INTERNATİONAL MİGRATİON. (2005). **Migration in an interconnected world: New directions for action**. Geneva: Global Commission on International-Migration. https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/GCIM_Report_Complete.pdf adresinden alındı

GOODMAN, J. (2018). **What's the UN global compact on migration**. BBC News, 20 Aralık. https://www.bbc.com/news/world-46607015 alındı

GÖKBAYRAK, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine bir İnceleme. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, *63*(3), 65-82.

HAAS, H. D. (2006). **Engaging Diasporas How governments and development agencies can support diaspora involvement in the development of origin countries**. Oxford: Oxfam Novib.

HAAS, H. D. (2007). **Migration and Development: A Theoretical Perspective**. Bielefeld: CENTER ON MIGRATION, CITIZENSHIP AND DEVELOPMENT.

HAAS, H. D. (2010). Migration and Development: A Theoretical Perspective. **International Migration Review**, *44*(1), 227-264.

HAAS, H. D., CZAIKA, M., FLAHAUX, M.-L., MAHENDRA, E., NATTER, K., VEZZOLI, S., & VARELA, M. V. (2018). **International Migration: trends, determinants and policy effects (no:142)**. Oxford: International Migration Institute Network. https://www.imi-n.org/publications/international-migration-trends-determinants-and-policy-effects

ILO. (2014, Mayıs 20). **ILO says forced labour generates annual profits of US$ 150 billion**. Temmuz 18, 2019 tarihinde ILO: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_243201/lang--en/index.htm adresinden alındı

ILO. (2017). **Global Estimates of Modern Slavery**. Geneva: International Labour Office. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf adresinden alındı

ILO. (2018). **ILO Global Estimates on International Migrant Workers**. Geneva: ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_652001.pdf adresinden alındı

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. (2015). **IOM Global Migration Trends 2015 Factsheet**. Berlin: IOM. https://publications.iom.int/system/files/global_migration_trends_2015_factsheet.pdf adresinden alındı

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION. (2018). **WORLD MIGRATION REPORT 2018**. Geneva: IOM. https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018 adresinden alındı

LAESSING, U., RINKE, A. (2018). **U.N. members adopt global migration pact rejected by U.S. and others**. Reuters, 10 Aralık. https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-un-pact/u-n-members-adopt-global-migration-pact-rejected-by-u-s-and-others-idUSKBN1O90YS

MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A., & TAYLOR, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. **Göç Dergisi**, *1*(1), 11-46.

MIGRATION DATA PORTAL. (2019, Temmuz 1). **Irregular migration**. Temmuz 17, 2019 tarihinde Migration Data Portal: https://migrationdataportal.org/themes/irregular-migration adresinden alındı

MIGRATION DATA PORTAL. (2019, Mart 26). **Voluntary returns (host).** Temmuz 17, 2019 tarihinde Migration Data Portal: https://migrationdataportal.org/data?t=2017&i=avrr_host adresinden alındı

MILLER, M. J., & CASTLES, S. (2008). **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

MISHRA, P. (2007). Emigration and wages in source countries: Evidence from Mexico. **Journal of Development Economics**, *82*(1), 180-199.

MISSING MIGRANTS. (2019, Temmuz 16). **Missing Migrants Project Data**. Temmuz 18, 2019 tarihinde Missing Migrants: https://missingmigrants.iom.int/downloads adresinden alındı

MOSES, J. W., & LETNES, B. (2004). The Economic Costs to International Labor Restrictions: Revisiting the Empirical Discussion. **World Development**, *32*(10), 1609-1626.

NEWLAND, K. (2005). **The governance of international migration: mechanisms, processes and institutions**. Geneva: Global Commission on International Migration.

NEWLAND, K. (2017). **The Global Compact for Migration: How Does Development Fit In?** Washington: Migration Policy Institute.

NEWLAND, K., RIESTER, K. (2018). **Welcome to Work? Legal Migration Pathways for Low-Skilled Workers**. Washington: Migration Policy Institute.

NEWLAND, K. (2019). **Migration, Development, and Global Governance: From Crisis toward Consolidation**. Washington: Migration Policy Institute.

PORTES, A. (2008). Migration and Development: A Conceptual Review of the Evidence. S. Castles, & R. D. Wise içinde, **Migration and Development: Perspectives from the South** (s. 17-43). Geneva: International Organization for Migration.

PORTES, A., & DeWIND, J. (2008). **Rethinking Migration: New Theoretical and Empirical Perspectives**. New York: Berghahn Books.

PORTES, A., & ROSS, A. A. (1976). Modernization for Emigration: The Medical Brain Drain from Argentina. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs, 18*(4), 395-422.

SRISKANDARAJAH, D. (2005). **Migration and development** . Geneva : Global Commission on International Migration.

TAYLOR, J. E. (1999). The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process. **International Migration**, *37*(1), 63-88.

TODARO, M. P. (1969). A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. **The American Economic Review**, *59*(1), 138-148.

UN POPULATION DIVISION. (2005). Expert Group Meeting on International Migration and Development. New York. https://www.un.org/en/development/desa/population/events/expert-group/8/index.asp

UNHCR. (2018). **The Global Report**. Geneva: UNHCR. http://reporting.unhcr.org/publications#tab-global_report&_ga=2.17097082.254072732.1563383042-441110127.1563383042

UNHCR. (2019). **Global Trends: Forced Displacement in 2018**. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html

UNHCR. (2019a) **Comprehensive Refugee Response Framework**, United Nations High Commissioner for Refugees. https://www.unhcr.org/comprehensive-refugee-response-framework-crrf.html

UNICEF. (2017). **Harrowing Journeys: Children and youth on the move across the Mediterranean Sea, at risk of trafficking and exploitation**. Geneva: UNICEF.

UNITED NATIONS. (2017). **International Migration Report** *2017*. New York: United Nations. https://www.un.org/development/desa/publications/international-migration-report-2017.html

UNITED NATIONS **Millennium Declaration**. (2000, Ekim 6-8). Temmuz 19, 2019 tarihinde UN: https://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm

UNODC. (2016). **Global Report on Trafficking in Persons 2016**. Vienna: UNODC. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf

UNODC. (2018). **Global Study on Smuggling of Migrants 2018**. Viyana: United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glosom/GLOSOM_2018_web_small.pdf

ÜNVER, C. (2003). Almanya'ya Türk İşgücü Göçü: Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, *0*(45), 177-226.

WENDEN, C. W. (2017). Migration and development. **Ethnic and Racial Studies**, *41*(3), 431-439.